4. Trompenaars F., Hampden-Turner C. 1997: Riding the waves of culture: understanding cultural diversity in business. — London: Nicholas Brearley. — 1997.

Мамченко С.П.
старший викладач кафедри сучасних європейських мов
Київського національного торговельно-економічного університету

ПРОБЛЕМИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація. *У статті розкривається сутність міжкультурної комунікації освітнього процесу в умовах глобалізації. Аналізуються погляди вітчизняних і зарубіжних вчених, які займалися дослідженням означеної проблеми. Розкриваються поняття полікультурна освіта і міжкультурна комунікація.*

Abstract. *The article describes the essence of intercultural communication in the educational process. Analyzes the views of scientists who researched the problem. The connection between language and culture is the basis of formation of the personality, who is capable of intercultural dialogue and communication. The language reflects the world and creates informants, defining their ethnic, cultural and historical unity.*

Ключові слова: *глобалізація; міжкультурна комунікація; полікультурна освіта; діалог культур; культура; мова.*

Key words: *globalization; intercultural communication; polycultural education; dialogue of cultures; culture; language.*

Початок XXI століття характеризується процесом інтенсивної економічної, політичної та культурної інтеграції, який охопив загальносвітовий простір і відповідно отримав назву «глобалізація» — (від франц. *Global* — загальний, всесвітній). На шляху до надсучасного інформаційного суспільства першочергового значення набуває створення єдиного, спільного інформаційного простору та розвинених систем комунікації.

Сучасній світовій спільноті, у якій співіснують носії різних національних культур, властивий поліетнічний характер, що пояснює нагальність проблем щодо подолання складностей, притаманних міжкультурній комунікації учасників освітнього процесу. Створення сприятливих умов для взаємозбагачення малої й домінантної культур є одним із найголовніших чинників успішного міжкультурного спілкування, що, у свою чергу, вимагає вдосконалення змісту освіти, форм і методів підготовки молодих фахівців в умовах полікультурного середовища. Отже, завданням освіти є підготовка успішної та конкурентоспроможної молоді до життя в інноваційному суспільстві, що зумовлює необхідність переорієнтування системи освіти на формування у молодої людини інноваційного типу культури і мислення.

У програмі ЮНЕСКО «Культура світу» чітко визначено мету полікультурної освіти:

• створення і розвиток гармонії у стосунках між членами різних етнічних груп;

• вивчення традицій рідної культури, їх переосмислення в рамках нової культури;

• надання допомоги і підтримки представникам культур, що контактують;

• виховання взаємної щирості, зацікавленості та толерантності.

Основною ідеєю означених підходів є виховання у молоді толерантного ставлення до інших культур (відмінностей та ознак), залучення до скарбниці світових гуманістичних цінностей (прав людини, свободи, плюралізма, демократії).

Полікультурна освіта — це особливий спосіб мислення, заснований на засадах свободи, справедливості та рівності. Освітню реформу слід спрямовувати на вдосконалення традиційних освітніх систем для їх відповідності новим освітнім потребам і можливостям студентів — незалежно від їх расової, етнічної, мовної, соціальної, ґендерної, релігійної, культурної приналежності. Для життя у полікультурному світі слід активізувати процес залучення студентів до світової культури через засвоєння знань про рідну і загальнонаціональну культури.

Зміст поняття «полікультурність» і необхідність його реалізації в освіті закладено в низці законодавчо-нормативних документів системи освіти України: «Національна доктрина розвитку освіти», Державна національна програма «Освіта», «Концепція національного виховання», «Концепція громадянського виховання», «Закон про вищу освіту» тощо.

У «Національній доктрині розвитку освіти» зазначено, що пріоритетними завданнями сучасної освіти є:

• збереження та збагачення українських культурно-історичних традицій, виховання шанобливого ставлення до національних святинь;

• формування культури міжетнічних і міжособових стосунків;

• виховання людини демократичного світогляду, яка дотримується громадянських прав і свобод, з повагою ставиться до традицій, культури, віросповідання та мови спілкування народів світу [4, с. 3].

Серед принципів реалізації Державної національної програми «Освіта» доречно звернути увагу на: гуманізацію освіти, метою якої є формування цілісної освітньої системи, духовності, культури особистості та планетарного мислення; національну спрямованість освіти, що базується на глибокому національному підґрунті, що пов’язана з історією, традиціями, збереженням і збагаченням культури українського народу, визнанням освіти як важливого інструменту національного розвитку і гармонізації національних зв’язків [6, с. 17–28].

Діалог та взаємодія різних культур — це основна ідея полікультурної освіти. Через розуміння та усвідомлення своєрідності рідної культури можна зрозуміти специфіку інших культур. Діалог культур передбачає обмін досягненнями матеріальної та духовної культури країн і народів у сферах виробництва, торгівлі, науки та мистецтва; засобом здійснення комунікаційних зв’язків, за умови взаєморозуміння людей. Яскравість і багатовимірність діалогу дає невичерпні можливості для його вивчення, підтвердженням чого є наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема: А. Аверинцева, М. Бахтіна, В. Біблера, Ю. Лотмана, М. Шульги, Л. Щерби, М. Бубера, Г. Гадамера.

Поняття «діалог культур» вперше було розтлумачено у працях відомого вченого М. Бахтіна. На його думку, діалог — це взаєморозуміння (тобто єдність, подібність і тотожність) учасників цього процесу, збереження власної думки,

власної в іншій (злиття з нею) і дотримання дистанції (свого місця). Тобто діалог культур можливий лише на основі взаєморозуміння, але разом з тим — лише на основі індивідуального в кожній культурі [1, с. 170–178].

Діалог культур — це проникнення в систему цінностей тієї чи іншої культури, повага до них, подолання стереотипів та упереджень, синтез самобутнього й інтернаціонального, який веде до взаємозбагачення і входження у світовий культурний контекст. У діалозі культур важливо побачити загальнолюдські цінності взаємодіючих культур. За переконанням М. Шульги, діалог культур — це «така форма і спосіб комунікації двох культур, коли кожна із сторін визнає іншу як рівну, виявляє до неї інтерес, визнає її відмінність, поважає її унікальність і водночас через пізнання і визнання характеристик іншої культури поглиблює уяву про себе, чіткіше усвідомлює себе, свої контури і якості, поглиблює самоідентичність» [9, с. 33].

Поняття міжкультурної комунікації отримало в останній час особливе поширення в німецькому мовному просторі. З-поміж розбіжностей творчих підходів до проблеми з боку зарубіжних (Г. Крумм, Ф. Гіннекамп, А. Вірлахер) та українських (П. Донець, Т. Комарницька, Л. Голік, Л. Гончаренко, Т. Клинченко, В. Кузьменко, Г. Шевченко) дослідників простежується, проте, певна ідентичність у тлумаченні самого явища, а саме:

• існування різних та відмінних одна від одної культур;

• тісний взаємозв’язок культури і комунікації;

• належністьучасників комунікації до певної культури;

• відображення елементів культури в комунікації;

• полегшення комунікації схожістю культур, та її ускладнення — розбіжністю;

• зумовлення специфічності комунікації приналежністю до певної культури.

Вступаючи в комунікацію, носії різних культур зтикаються з появою певних проблем, що, перш за все, зумовлені приналежністю співрозмовників до різних культур. Проблемами такого роду можуть бути труднощі в порозумінні, хибне тлумачення, поява певних упереджень, а надалі — відмежування, скривдженість або навіть психічна чи соціальна ізоляція. Міжкультурна комунікація є такою комунікацією людей, за якої, наприклад, способи комунікації або функції мовних подій не є ідентичними, але є відмінності в їх реалізації та інтерпретації в певних ситуаціях, таких як, наприклад, входження в чужий дім, прояв респекту до старших за віком, замовлення напоїв, поводження в місцях загального користування тощо.

Проблеми міжкультурної комунікації можуть бути класифіковані відносно чотирьох різних рівнів їх утворення:

1) на мовному рівні (це відбувається тоді, коли співрозмовники мають різні рідні мови і володіють недостатньою мовною компетенцією мови співрозмовника);

2) на рівні змісту (виникають через різні системи цінностей і норм, а також розбіжності культурних знань);

3) на рівні відносин (привітання, організація дискусій, стратегії щодо уникнення та вирішення конфліктів);

4) на рівні невербальної комунікації (жести і міміка, а також поведінка погляду).

Ця класифікація базується на комунікаційній моделі — квадраті Фрідмана Шульца фон Туна, що називається також площею зв'язку або «моделлю чотирьох вух». Коли відправник направляє своє повідомлення «чотирма дзьобами» отримувачу, який сприймає це повідомлення «чотирма вухами». За якість повідомлення відправник і отримувач несуть однакову відповідальність. Передача інформації відбувається на чотирьох рівнях або у чотирьох площинах:

• на рівні фактичного змісту (Про що він говорить?);

• на рівні самовираження (Що він говорить про себе?);

• на рівні звернення (Що йому треба від мене?);

• на рівні відносин, ставлення до співрозмовника (Як він до мене ставиться?) [7, с. 33].

Л. Самовар і Р. Портер пропонують свою модель міжкультурної комунікації, у якій подано зміну повідомлень за умови кодування і розшифровки їх змісту учасниками міжкультурної комунікації у контексті власної культури. На зображенні моделі міжкультурної комунікації Л. Самовара і Р. Портера можна прослідкувати, що в зоні перетину двох культур: «Культури А» і «Культури Б» учасники комунікаційного процесу створюють «Культуру В», якій притаманні риси і характерні ознаки обох культур. В окремих випадках інтерпретація такого повідомлення може мати інше значення [10, с. 17–39].

Аналіз наукової літератури показав, що поняття «культура» розтлумачують по-різному. На думку Е. Холла і С. Хелмана, культура — це знання стандартів сприйняття, віри, оцінки та поведінки, що поширюються на картини світу, соціальні норми та зразки поведінки, які проявляються у процесі соціальної інтеракції членів суспільства.

Зазвичай, культуру ототожнюють із суспільством, яке відрізняється від інших своїми національними державними кордонами та набором етнічних ознак. Культура є змінним процесом, що залежить від індивіду, місця і часу. Кожна група людей, нація створює свій стиль життя зі своїми цінностями, нормами, поведінкою.

Різноманітність дефініцій свідчить про інтеграцію культури в соціальне життя, контекстність культури, її багатовимірність, полісистемність, високий ступінь її значущості для людства.

Поняття «культура» та «комунікація» взаємопов'язані. Перетворення понять і смислів у слова, міміку, жести, символи, їх кодування і декодування ґрунтується на культурі і визначається як комунікативний процес, що має за мету досягнення взаєморозуміння між партнерами.

Даний процес здійснюється відповідно до певних правил і норм, під час якого відбувається не тільки передача інформації, але й обмін ідеями, думками, інтересами, формування рис характеру, позицій, установок, засвоєння суспільно-історичного досвіду, переоцінка цінностей.

Комунікація виступає засобом розв'язання навчальних задач, соціально-педагогічного забезпечення освітнього процесу і засобом організації взаємостосунків викладача і студента.

Поєднання двох видів знань — мови та культури — забезпечує ефективне спілкування [7, с. 7–22]. Основою формування особистості, яка здатна до міжкультурного діалогу і комунікації, є взаємозв'язок мови і культури. «У мові є міцний пласт, який разом із мовою ми засвоюємо як щось стале. Проте потім починаються конфлікти, коли ми зустрічаємося з людьми, які мають інші умови життя. Відповідно виникають конфлікти культур і конфлікти мов» [8, с. 17].

Мова — це не тільки засіб спілкування, а мова спілкування — не просто набір правил граматики, фонетики і лексичний склад мовлення тощо — це ще й величезний комплекс культурних знань про все, що позначене певними мовними засобами. Мова відображає світ і формує носіїв мови, визначаючи їхню етнічну і культурно-історичну єдність.

Міжкультурна комунікація збагачує національні культури і сприяє спрощенню і подоланню суперечностей між ними, виступає інструментом культурної експансії, у результаті чого синтезується вторинна мовна особистість. Комунікація між представниками різних народів і культур потребує спеціальних знань і навичок реалізації комунікативних завдань.

Отже, аналізуючи джерела наукової літератури та узагальнюючи викладений вище матеріал з окресленої проблеми, можна зробити певні висновки щодо пріоритетів сучасної освіти:

• збереження та збагачення українських культурно-історичних традицій;

• формування культури міжетнічних і міжособових стосунків;

• виховання особистості нового демократичного світогляду.

Протиріччя між розвитком національних культур і їхнім зближенням є одним із головних об'єктивних протиріч, притаманних культурам усіх народів світу. Тому необхідність діалогу культур є передумовою самозбереження нашої цивілізації, а формування духовної над'єдності є результатом діалогу сучасних культур та процесу міжкультурної комунікації.

Слід вкотре акцентувати увагу викладачів іноземних мов вищої школи на необхідності формування професійної комунікаційної компетенції (як набуття знань стандартів сприйняття і оцінки, соціальних норм та зразків поведінки, які проявляються у процесі соціальної інтеракції членів суспільства) студентів правничих та економічних спеціальностей вже з першого року вивчення іноземної мови у фахових закладах освіти.

Література

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / Сост. С.Г. Бочаров; Текст подгот. Г.С. Бернштейн и Л.В. Дерюгина; Примеч. С.С. Аверинцева и С.Г. Бочарова. — М.: Искусство, 1979. — 424 с. — (Из истории сов. эстетики и теории искусства).

2. Бессарабова И.С. Поликультурное образование в России и США: к постановке проблемы / И. С. Бессарабова // Современные проблемы науки и образования. — 2008. — №5. — С.59–62.

3. Болгаріна В. Культура і полікультурна освіта / В. Болгаріна, І. Лощенова // Шлях освіти. — 2002. — №1. — С. 2–6.

4. Культура мира: Программа ЮНЕСКО. — 1994.

5. ABBYYlingvo [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.e-xecutive.ru/.../1919943-model-chetyre-uha-k...
6. Освіта. Україна XXI століття. Державна національна програма. — К.: Райдуга, 1994. — 210 с.
7. Тарасов Е.Ф. Межкультурное общение — новая онтология анализа языкового сознания / Е. Ф. Тарасов // Этнокультурная специфика языкового сознания. — М.: Институт языкознания РАН, 1996. — С. 7–22.
8. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. — М.: Слово, 2000. — 624 с
9. Шульга М.О. Формула злагоди — діалог культур // Віче. — 1997. — №1. — С. 32–37.
10. Samovar L.A. Communication between cultures / Samovar L. A., Porter R. E., McDaniel E. R. — Wadsworth : Cengage Learning, 2010. — 411 p.

Маркова О.В.
старший викладач кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана
Шматок Т.Г.
старший викладач кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

ФОРМУВАННЯ МУЛЬТИЛІНГВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Анотація. *У статті приділяється увага розвитку мультилінгвізму, як складової процесу глобалізації в сучасному світі. Увага акцентується на мультилінгвальній компетенції та її складових, що сприяють формуванню полікультурної, багатомовної особистості, спроможної спілкуватися в умовах міжкультурної комунікації.*

Abstract. *The article focuses on the development of multilingualism as a part of globalization in the modern world. Attention is given to multilingual competence, which affects the formation of a multicultural, multilingual person able to communicate in intercultural communication conditions.*

Ключові слова: *глобалізація, мультилінгвізм, мультилінгвальна комунікація, полікультурність, мультимодальність, соціокультурна компетенція, громадянин світу.*

Key words: *globalization, multilingualism, multilingual communication, multiculturalism, multimodality, sociocultural competence, a global person.*

Постановка проблеми та її актуальність. На початку XXI ст. значна увага суспільства спрямована на вивчення глобалізаційних процесів у сучасному світі. Сучасний світ — це поєднання складних і суперечливих взаємовідносин між державами. Процес глобалізації сприяє вирішенню цих взаємовідносин в політичній, економічній і культурній сферах діяльності. Ми живемо в епоху змін, коли завдяки Інтернету відбувається так звана «нова індустріальна революція 4.0» або «інтегрована революція», що означає перехід суспільства до нової епохи розвитку [1, с. 66]. Ця нова епоха розвитку, в цілому, залежить від Інтернету, за допомогою якого людина все частіше узгоджує як різні аспекти свого особистого життя, так і свою ділову активність. Нова індустріальна революція вимагає «повного перезавантаження» у головах людей, а це означає зміни та оновлення